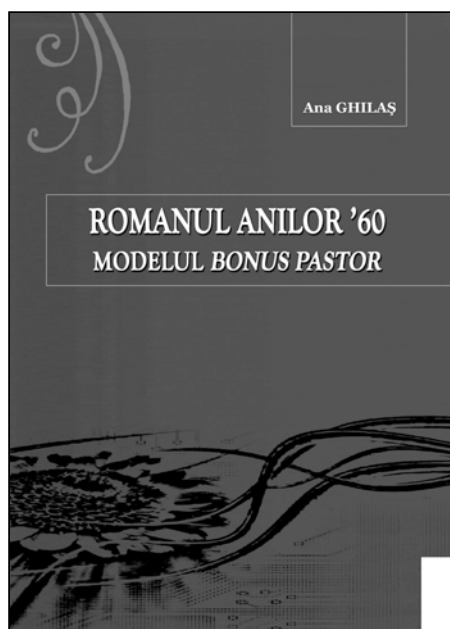

Ana GHILAȘ. ROMANUL ANILOR '60. MODELUL „BONUS PASTOR”. -

Chișinău, CEP USM, 2006. - 120 p.

Studiul istorico-literar și teoretic al Anei Ghilaș *Romanul anilor '60. Modelul „bonus pastor”*, realizat la un nivel științific și metodologic apreciabil, aduce o contribuție certă la cercetarea prozei românești din Moldova din deceniul șapte al secolului trecut și prezintă un material didactic și informativ valoros și eficient.

Autoarea își propune drept scop și își fixează o perspectivă precisă: a studia romanul anilor '60, examinându-l din perspectiva modelului epic de sorginte națională și rustică *bonus pastor*, model constituit încă în perioada postpașoptistă și definit de cercetătorul Dan Mănuță drept „un fâgaș propriu”, pe care romanul românesc „l-a descoperit în spiritualitatea națională, văzută în ceea ce are specific”. Este o intenție salutară a cercetătoarei, deoarece e acceptat faptul că anume acest model s-a statornicit, în mare măsură, în proza din Republica Moldova. Trăsătura caracteristică a *bunului păstor* este „accentuarea elementului rustic în opera literară”, punându-se accentul „pe valorile naționale în ipostaza culturii satului”. Simbolurile principale în operele artistice de acest gen sunt satul, coliba, casa, focul din vatră, mănăstirea, femeia, hora, costumul național ș.a., iar personajul principal este „țărănul, păstorul – păstrător al tradiției și punctul de referință pentru controlarea spiritualității”. Prin prisma vieții rustice,

menționează Dan Mănuță, „prozatorul apreciază, de fapt, întregul univers”. De pe pozițiile acestea literare, estetice, în lucrarea Anei Ghilaș e urmărită evoluția romanului românesc și a romanului din Moldova, scrieri în care s-au manifestat, în mare parte, semnele specificie ale modelului respectiv.

Dezvoltarea și afirmarea romanului *bunului păstor* a cunoscut câteva etape distinctiv: anii 1849-1863; perioada activității scriitorilor D.Zamfirescu, I.Slavici, I.Agârbicenu, a creării unor lucrări de către I.Creangă, I.L.Caragiale, M.Eminescu ș.a. Este evidențiată, în mod deosebit, etapa interbelică, activitatea literară a prozatorilor H.Papadat-Bengescu, A.Holban, Camil Petrescu, M.Sadoveanu ș.a., când modelul se amplifică, se diversifică, având unele particularități specifice, în dependență de creator, romanul românesc impunându-se „atât prin valorificarea elementului național, cât și prin sincronizarea cu literatura europeană”, operele scriitorilor autohtoni însușind trăsături de roman modern și ieșind dincolo de hotarele spațiului mioritic. În procesul literar din întreaga țară apar și începuturile de roman basarabean, lucrări scrise de I.Sulacov, D.Timonu, B.Iordan ș.a. În perioada de după cel de-al doilea război mondial, modelul vechi continua să se dezvolte în România și Moldova, unde aceeași modalitate artistică ia forma, nepermitem a o numi, neosămănătorismului, cu unele nuanțe proprii, condiționate de atmosfera, situația ideologică și culturală din republică. Aceste considerente introductive la studiu constituie fundamentul istorico-literar, științific, care stă la baza examinării lucrărilor de primă valoare artistică și etico-socială din proza moldovenească a deceniului șapte.

În temeiul tezelor anunțate, A.Ghilaș, în exegeza sa, supune unei analize concludente, adecvate și concise scrierile reprezentative, cu însemne ale modelului vizat – *Povara bunătății noastre* de I.Druță, *Povestea cu cocoșul roșu* de V.Vasilache, precum și romanele lui V.Beșleagă *Zbor frânt* și *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevioasa cale a cunoașterii de sine*.

„... Proza rurală cu implicații sămănătoriste devine în anii '60 o caracteristică a literaturii din Moldova (...), resurrecția curentului sămănătorist” constituind „neîndoios, un act pozitiv, iar opera lui I.Druță fiind una de pionierat în acest context” (N.Bilețchi). Scriitorul moldovean a urmat „un sămănătorism de calitate superioară” (D.Micu), iar preceptele modelului epic și etno-etic *bunul păstor* se remarcă evident în romanul *Povara bunătății noastre*, caracterizat de însuși autorul ei ca „romanul deșteptării noastre naționale”. Asupra acestei scrieri, de pe pozițiile programate, își concentrează atenția autoarea publicației. *Povara...* vine parcă să confirme enunțul lui I.Druță: „Pământul, istoria și limba sunt, în esență, cei trei stâlpi pe care se ține neamul”, și religia, completează critica literară. În *Povara ...* mesajul etico-filosofic, social, estetic s-a realizat prin mijlocirea unor elemente ale modelului menționat precum sunt țărănul ca arhetip (Onache Cărăbuș), femeia (Tincuța, Nuța), satul (Ciutura), casa (a lui Cărăbuș), pământul (poemul în proză despre câmpia Sorociei), în mit, legendă

(Molda), motive religioase etc. Aceste elemente și simboluri corelează naționalul și general-umanul, discern valoarea de cvasivaloare, se precizează în discursul analitic.

În genere, în proza lui I.Druță personajul principal este țăranul cu lumea lui interioară. Onache Cărăbuș întruchipează trăsăturile spirituale, morale și etice cele mai înalte, mai bune ale tipului național. El este personajul-pilon care susține întreaga construcție a romanului. Pentru Ciutura, Onache Cărăbuș este un camerton, menționa cineva, el e personaj-emblemă, reprezentând legile nescrise ale pământului, destinul social și uman al neamului. Deși ține la principiile și normele de viață stabilite istoricește, ce și-au confirmat vigoarea, valențele și esența binefăcătoare, Cărăbuș nu se opune categoric prezentului, față de care are și rezerve serioase, fiind capabil a distinge binele de rău, înțelegând că viața nu stă pe loc, că nu poți trăi doar pe vechi. De notat că, având mai multe similitudini, apropieri, coincidențe de înțelegere a realității și comportament cu Ilie Moromete, Onache Cărăbuș nu este o „imitație”, o „dublură”, o imagine imprimată a personajului lui M.Preda, cum au încercat să demonstreze unii autori neatenți la felul de a fi al eroilor lui Druță și ai lui M.Preda, sau chiar din reavoință. Referindu-se la problemele discutate, semnatarul studiului notează: „Noi considerăm că talentul autorului, realismul lui de tip sentimental, sămănătorist, naturalismul sunt aspecte care îl deosebesc pe Druță și romanul său de modelul Preda”.

Cărăbuș simte legătura indisolubilă cu strămoșii, sugerată și prin prietenia cu personajul legendar Moldova, Apărătoarea Câmpiei, „simbol arhetipal al neamului”, ce „cucerește și domină treptat satul”. Despre pământ altcineva observa că pentru Cărăbuș el este un ideal. Dragostea față de glia părintească e venerată, elogiată în fragmentul despre Câmpia Sorociei, unul dintre cele mai poetice, pătrunzătoare, de o mare forță evocativă, pasională pasaje în literatura contemporană din Moldova. Onache este atașat inseparabil de sat, de Ciutura sa natală, personaj colectiv, care aprobă sau dezaprobă faptele sătenilor. Prin aceste personaje scriitorul adeverește că nu numai satul poate deține dreptatea, ci și un individ aparte, cum e, în roman, Onache. Indirect, pe Onache îl caracterizează și imaginea cu substrat etic a casei sale (reținem: casa ca element al modelului *bonus pastor*), despre care naratorul spune: „Era căsuța ceea într-un anumit fel sovestea Ciuturii, piatra de neclintit a Ciuturii. Pe lângă această casă nu se putea trece cu fapte rele, cu poftă urâte”. „...*Cinstită. curată și plină de demnitate* (subl. - A.Gh.), casa ceea a fost totdeauna”. Caracterul lui Cărăbuș se afirmă, se manifestă în conduita sa, în relațiile cu sătenii, cu Mircea. Raporturile cu ginerele „Relevă clar două principii de viață, diferite atitudini valorice și stări de spirit ale generațiilor”. Aceste imagini, situații, dispoziții, simboluri din roman și multe altele, ca sentimentul religios, dezrădăcinarea individului, focul (cu multiplele lui semnificații), caracteristici proprii modelului epic și etnopsihologic menționat și atestate în *Povara...*, dezvăluie mesajul bogat ontologic, filosofic, istoric, social, etico-moral al scrierii lui I.Druță. Cercetătoarea pătrunde adânc semnificațiile romanului, descoperă momente, detalii cu sensuri doar sugerate, relevă, intuiește în fragmentele citate (unele din cele mai reușite, mai poetice, mai expresive, care se cer reținute și repetate) ceea ce alți autori, cititori poate n-au observat, n-au găsit, le comentează cu competență și abilitate. Din cele constatate concluzionează că operei drugiene nu-i sunt străine principiile și canoanele modelului *bunul păstor*.

Altă situație se clarifică la sondarea romanului *Povestea cu cocoșul roșu* de V.Vasilache. Autoarea susține că *Povestea...*, ca formulă artistică, este o contopire dintre elementele, componentele tradiționale ale modelului *bonus pastor* și procedeele poetice noi, moderne, în text îmbinându-se codul vechi cu cel nou. Elementele tradiționale precum sunt tema satului, a ethosului, motivul casei, al vetrei, al naturii se împletesc cu aspecte noi pentru romanul din acea perioadă: elementul biblic, atașamentul față de frumusețile lumii, cu tehnici narative moderne – livrescul, parabola, paradoxul, grotescul, carnavalescul, fabulosul ș.a. Simbolurile caracteristice *bunului păstor* „sunt diseminate în textul de factură modernă și nu mai păstrează funcțiile modelului, ci le schimbă, de cele mai multe ori”. Modelul etnoepic constituie doar osatura romanului, afirmă cercetătoarea, pe care se prind elementele de factură modernistă, ceea ce amplifică semnificațiile etico-filosofice ale textului artistic și determină noutatea, originalitatea lui.

Astfel că „elementele modelului (tradițional) au constituit un suport în cucerirea epicului și a noilor structuri românești în literatura din anii '60”. Într-o manieră autentică, stil propriu, confruntând prezentul cu trecutul, discutând despre tradiție și inovație, despre util și frumos, valoare și nonvaloare, V.Vasilache pledează pentru păstrarea bogăției spirituale a neamului, pentru respectarea preceptelor morale și etice populare, contrapunându-le pragmatismului, mercantilismului, consecințe nedorite ale progresului tehnico-științific. Înaintarea în timp este imposibilă fără sprijinul și susținerea a ceea ce a fost obținut de generațiile precursore.

Exegeza continuă cu analiza romanelor lui V.Beșleagă – *Zbor frânt* și *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine*, ele fiind determinate ca scrieri psihologice. Se consemnează că în *Zbor frânt* simbolurile de natură tradițională ale modelului *bonus pastor*: spațiul mioritic, casa, bunelul, apa, femeia-mamă, salcâmul ș.a. se află în raport de fuzionare cu tehnici moderne: fluxul memoriei, monolog

interior sub formă de soliloc, retrospectia, contrapunctul, parabola, visul ș.a. „Elemente ale modelului *bonus pastor* sunt amplificate de sentimentul dorului și au nu doar funcția de afirmare a etosului popular, ci comportă, totodată, și valențe noi: de abordare a problemelor ce țin de relația *om – colectivitate; individul și sinele său; existența omului în istorie*” (subl. – A.Gh.). Prin problematica psihologică, de natură etico-morală, neignorând-o și pe cea socială, prin lirismul textului epic V.Beșleagă „a adus spiritul modernității în literatura din Moldova”, citim în exegeză. A propos, scriitorul precizează că în romanul său este abordată problema „încrederii în om”; criticul Ion Ciocanu menționa și el „aspectul etic” al întâmplărilor din roman. De consemnat că registrul, diapazonul simbolurilor la Beșleagă (și cel tradițional, și cel mai nou) pare a fi mai bogat, mai diversificat, mai inventiv, ele, simbolurile, având mai multe conotații. „... Îmbinând diverse simboluri în plăsmuirea unor imagini, autorul pledează, totodată, și pentru anume valori etice, iar elementele *bunului păstor* capătă, în acest context, multiple funcții și semnificații”, afirmă semnatara studiului.

Demersul analitico-critic se încheie cu un comentariu al romanului *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine*, prin titlu făcându-se aluzie la conceptul principal al scrierii. Trebuie constatat că romanul *Viața și moartea nefericitului Filimon...* este o pânză artistică completă ca problematică, structură compozițională, formă poetică și implică anumite eforturi intelectuale și îndemănare, pentru a fi percepută și conștientizată adecvat. Despre *Viața ...* critica literară s-a pronunțat mai puțin, cu atât mai mult este meritul cercetătoarei care supune romanul unei analize serioase, disecând materia artistică în detalii, „citind” gândurile rămase în reticență (în genere, o trăsătură caracteristică a investigației efectuate), autoarea dând dovadă de pricepere, dexteritate, spirit de observație. Se menționează problematica originală a romanului – cunoașterea de sine, problemă care le subordonează pe celelalte din lucrare: cele sociale, etice ș.a. *Viața și moartea nefericitului Filimon ...*, ca și lucrările analizate mai sus, prezintă o contopire a elementelor și simbolurilor tradiționale din modelul *bonus pastor*, imagini și simboluri care conotează, pe lângă idei vechi, și sensuri noi, cu tehnici moderne. Constituentele și emblemele scrierii sunt temeinic și judicios examinate, relevându-li-se semnificațiile. (În genere, combinarea și împletirea modelului tradițional cu procedeele moderne este, după noi, un fel de „simbioză literară” – fie-ne scuzabilă folosirea termenului biologic – care își demonstrează efectele artistice favorabile și având specificul său în fiecare operă analizată. În biologie, simbioza este „o formă de conviețuire *reciproc avantajoasă* (subl.n. - C.D.) între două specii diferite de organisme). „Îmbinând stilul indirect liber cu monologul interior, cu alter-ego sau cu dublul persoanei, simboluri de *factură tradițională cu cele de natură modernă* (subl. – A.Gh.), autorul transfigurează artistic situații, stări psihologice, realități social-morale, prezentându-le la hotar dintre real și imaginar”, se menționează în studiu. Se dă glas și opiniei critice a lui M.Cimpoi care scria în prefață la prima ediție a cărții că, în contextul literar al timpului, textul lui V.Beșleagă „a apărut nu doar ca o surpriză totală sub aspect estetic, ci și ca o calmă manifestare a necesității de a reînnoi forma epică tradițională, precum și a aceleia, imperativ social, de a dezvălui personalitatea complexă a omului”. Autoarea studiului evidențiază că V.Beșleagă „exploatează simbolurile modelului în sens dublu”, și anume: „Valențele etnoetice ale modelului servesc drept canava pe care se țese pânza epico-psihologică a discursului, iar simbolurile specificie *bunului păstor* (bătrânul, bătrâna, femeia, vatra, casa) capătă semnificații psihologice și ontologice”.

Scriitorul Vladimir Beșleagă, cunosător al literaturii naționale și familiarizat cu literatura universală, se află mereu în căutări artistice moderne, inovatoare. Mărturie sunt romanele *Zbor frânt* și *Viața și moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine* care au înprospătat, au primenit și diversificat proza moldovenească prin formele poetice originale. Suscită interes opiniile și reflecțiile lui V.Beșleagă despre esența literaturii, despre importanța și valoarea estetică, despre actul de creație ș.a., expuse de cercetătoare, deși nu întotdeauna aceste afirmații, opinii ale scriitorului sunt autentice: căutările atestate, modalitățile, procedeele utilizate par uneori, în orice caz pentru noi, afectate, pretențioase, contradictorii, dar ele incită la discuții și luări de atitudine. Situația este motivată, luându-se în considerație faptul că scrierile autorului se află în polemică cu starea literaturii la acea oră (a se lua în considerație și opinia lui M.Cimpoi).

Exegeza avizată a Anei Ghilaș – *Romanul anilor '60. Modelul „bonus pastor”* este o sursă informativă și metodică importantă, considerabilă la tema amintită. Suntem convinși că studiul va fi solicitat și apreciat favorabil. Propunem ca investigațiile autoarei să continue cu noi analize ale altor lucrări apărute în aceiași ani și semnate de N.Costenco, G.Meniuc, A.Busuic, I.C.Ciobanu, Ana Lupan, R.Lungu-Ploaie, care, suntem siguri, merită atenția criticii literare din perspectiva evoluției romanescului.

Constantin DOBROVOLSCHI,
doctor, conferențiar universitar,
Catedra Literatură Română și Teorie Literară